

A rejtvény rejtéllyé s végül titokká változott. A valóság hajóját a képzelet hulláma ringatja. Vagy mégis fordítva?

Megírtak, tehát vagyunk. Bellodi behajtott a füzetet.
Ennyi volt. Ennyi.

Források

Filmek:

AZ ÍGÉRET – FÉNYES NAPPAL TÖRTÉNT (1958), rendező: Vajda László, szereplők: Heinz Rühmann, Gert Fröbe.

AZ ÍGÉRET MEGSZÁLLOTTJA (2001), rendező: Sean Penn, főszereplő: Jack Nicholson.

MINT A BAGOLY NAPPAL (1970), rendező: Damiano Damiani, szereplők: Claudia Cardinale, Franco Nero.

Regények:

Friedrich Dürrenmatt: AZ ÍGÉRET (Matthäi)

Leonardo Sciascia: MINT A BAGOLY NAPPAL (Bellodi)

Leonardo Sciascia: KIVÁLÓ HOLTTESTEK (Rogas)

Jorge Luis Borges: A HALÁL ÉS AZ IRÁNYTŰ (Lönnrot)

Alain Robbe-Grillet: A RADÍROK (Wallas)

Paul Auster: ÜVEGVÁROS (Quinn)

LEGENDA ARRÓL, HOGYAN TEREMTETTE MEG AZ ÚR ÁDÁMOT

Óorosz apokrif¹

Fordította és kommentálta Hetényi Zsuzsa

(Úgy határozott az Úr), hogy Midján földjén megteremti az embert. Fogott egy maréknyit ebből a földből, és még más darabokat, együttevve nyolcat. Így (teremtette meg az embert): 1. a testét a földből, 2. a csontjait a kőből, 3. a véré a tengerből, 4. a szemét a naptól, 5. a gondolatait a felhőkből, 6. a fényét a fényből, 7. a lélegzetét a szélből, 8. a melegét a tűzből.

És elment az Úr, hogy a naptól hozzon neki szemet, és egyedül hagyta Ádámot, aki a földön feküdt. Hát nem odajött az átkozott Sátán, és bekente ürülékkel, hínárral és nyálkával. És visszajött az Úr Ádámhoz, és be akarta tenni a két szemét. És meglátta

¹ A kézirat eleje elveszett. A zárójeles részek az értelmezést könnyítő toldások.

az Úr, hogy az ő embere csúnyán be van mocskolva. Megdühödött az Úr a Sátánra, és így kezdett beszélni: „Megátalkodott Sátán, te átkozott, vajon nem érdemled meg, hogy meghaljal? Mi célból tettél rosszaságot ennek (az embernek), miért kentéd rá a mocskot? Átkozott leszel te ezért.” És a Sátán eltűnt, mint a villám, a föld nyelte el, az Úr színe elől. Az Úr meg leszedte róla (az emberről) a sátán rosszaságait. És ebből az Úr kutyát csinált, és összekeverte Ádám könnyeivel. Gyaluval letisztogatta Ádámot minden mocsktól, és olyan lett Ádám, mint a tükör. Oदारakta az Úr a kutyát, és ráparancsolt, hogy védelmezze Ádámot. Ő maga pedig, az Úr, elment a fenneni Jeruzsálembe lélegzetért Ádámnak.

És akkor jött másodízileg a Sátán, és rá akarta ereszteni Ádámra a gonosz mocskát. Meglátta a kutyát, ott feküdt Ádám lábánál, és nagyon megijedt a Sátán. A kutya dühösen ugatni kezdte a Sátánt. Az átkozott Sátán pedig fogott egy botot, és kilyuggatta vele az egész Ádám embert, 70 betegséget ejtett rajta. És megjött Jézus a fenneni Jeruzsálemből, és meglátta Ádámot, hogy bottal tele van szurkálva. Megegett a szíve rajta. És azt mondta a Sátánnak: „Átkozott Sátán, mit csináltál ennek az embernek, minek raktad bele ezeket a betegségeket?” Akkor felelt az ördög, így felelt az Úrnak a megátalkodott Sátán: „Ha valami nyavalya a közelébe megy majd ennek az embernek, de nem betegszik meg, akkor a haláláig nem fogsz az eszébe jutni. Ha pedig megbetegszik, és szenved egy kicsit valami nyavalyától, akkor mindig tégedet kell majd segítségül hívjon a betegségeiben.” Elkergette az Úr az ördögöt, és eltűnt az ördög. És úgy kergette el, mint fény a sötétet. És visszafordította az Úr a betegségeket az ördögre.

És elküldte az Úr az angyalát, és megparancsolta neki, hogy hozza el az „Az” betűt keletről, a „Dobro”-t nyugatról, a „Miszlete” betűt pedig északról és délről.² És élni kezdett az ember lelke, és az Úr nevet adott neki, Ádám. És 345 csontot teremtett Ádámnak az Úr. És cárja lett Ádám minden földeknek, égi madaraknak, földi állatoknak, tengeri halaknak. És önhatalmat adott neki. És mondá az Úr Ádámnak, szólván: „Neked szolgál a nap, a hold, a csillagok, az égi madarak, a tengeri halak, a madarak, a háziállatok, a csúsómászók.” És paradicsomkertet ültetett az Úr Isten keleten, és megparancsolá Ádámnak, és megparancsolá Ádámnak,³ hogy lakjon ott. És még nem volt Ádámnak feleség teremtve. És álmodt az Úr Ádámba, és Ádám elaludt. És fogta az Úr a bal bordáját, és abban a bordában kihúzott kezeket és lábakat és fejét. És az Úr Ádámnak a hatodik napon teremté feleséget.

És megmutatta az Úr Ádámnak a halálát, a keresztre feszítését és a feltámadását. És előre látta az ő maga mennybe menését ötödfél ezer év múlva.⁴ És meglátta Ádám a keresztre feszített Urat és Pétert, ahogy Rómában járkal, és Pált, ahogy Damaszkuszban tanítja a népet és prédikálja a Te Feltámadásodat (Uram). És mennybe ment az Úr. És felkelt az ő álmából Ádám. És remegett nagy félelmében attól, amit látott. És az Úr már ott várt rá, aki a paradicsomban járkal. És mondá neki: „Ádám, Ádám, mondd csak el nekem (mit láttál).” Ádám pedig nagyon megijedt, nem merte elmondani az Úrnak azokat a látomásokat. És mondá neki az Úr Isten: „Ádám, Ádám!” Ádám pedig azt mondá neki: „Felséges Uram! Téged láttalak keresztre feszítve Jeruzsálemben,

² Az egyházi szláv ábécé betűi szavakká kiegészítve szerepelnek a betanulásukra szolgáló versikében. E három jelentése: „Az” (első betű az ábécében) – nincs jelentése, de mégis a kezdet, „Dobro” (a D az ötödik betű) – jószág, „Miszlete” (az M a tizenharmadik betű, egyes elméletek szerint a középső) – gondolkodtok.

³ Az eredetiben is ismételve.

⁴ Az antiókiai időszámítás szerint 5533-ban.

és láttam a tanítványaidat járkálni: Pétert Rómában, Pált Damaszkuszban, a megfeszítésedről prédikált és a feltámadásodról.” És mondá neki az Úr: „Le kell mennem térted a földre és megfeszítve lennem, és a harmadik napon feltámadnom. De te ne meséld el senkinek a te látomásaidat, amíg nem látsz meg engem, hogy a paradicsomban ülök az Atya jobbján. És keseregjél azon, Ádám.”

És Ádám hét napig volt a paradicsomban, ami az Úr által kimért emberi élet ósképe: amikor az ember 10 éves – ez az élet születése, amikor 20 éves – fiatalember, 30 év – a teljes kor, 40 év – összpontosítás, 50 év – ősz kor, 60 év – öregség, 70 év – bevégzés.

És teremté az Úr Isten az ő ravaszágával minden teremtményt: tengert, folyót, háziállatot. És az a hét év hét évezredre utal. És elhelyezett az Úr Isten két nagy világítótestet az égi firmamentumon, hogy világítsa meg a földet. És különbséget tett az Úr a nappal és az éjszaka között. Legyen az az év napjainak mutatója. És amikor az égi firmamentumon a nagy világítótest a világítás, az a nap kezdete, és amikor a másik, az az éjszakáé. És csillagokat is rakott az Úr Isten az égi firmamentumra, hogy világítsanak a földre. És hogy kezében tartsa a nappalt és az éjszakát, és különbséget tegyen a nappal és az éjszaka között a fényvel.

És lőn este, és volt reggel – negyedik nap. Felrakta az Úr Isten a bolygókat és a világos felhőket, a szivárványokat a felhőkre, hogy bocsássanak esőket és mennydörgéseket és villámokat az embereknek az egész földön, hogy megvilágítsák a termést hozó fákat. És mondá az Úr: „Teremtek (örökkön) örökké élő vizeket (mindenkinék), tollas madarakat a folyók kanyarulatainak öbleiben az égi firmamentumon. És úgy történt, hogy teremtett az Úr négy nagy cethalat, és kitenyészett belőlük különböző madarakat és csúszómászókat a földön. És némelyüket (közülük) megáldotta, és mondá: „Nőjeteek és szaporodjatek, sokasítsátok be (magatokkal) a földet, és vegyéteek birtokba.”

Hét nap alatt jár körbe (a földön) a nap, hét év alatt pedig mind a hétezer évet, és a nyolcadik ezernek nincsen vége, mert végtelen.

Azon a napon, amelyet hétnapnak hívnak, és amelyen Krisztus feltámadt holtából, azon a napon fog az Úr a felhőkben ítélni az egész világról, amelynek nincs világgosság vége. És akkor az Úr Isten mindenkinék és mindnek az érdemei szerint megfizet. És újra mindenféle növény elszaporodik a földön. Mind jó lesz, és ránézésre is gyönyörű, és evésre is alkalmas. És elszaporodnak az életnek fái, a paradicsom közepén állók, amelyek arra vannak, hogy megismerszik tőle a jó és a rossz. Folyó ered az édeni paradicsomból, itatja a paradicsomi fákat. És négy ágra válik ez a folyó. Az egyik (folyó) neve Pisón, a másik neve Gihón, a harmadik neve Tigris, a negyedik neve Eufrátész. A Pisón körbejárja az egész Hellász földjét, ahol jó arany születik. Vannak ott drágakövek is és zöld rubin. Az Eufrátész körbejárja az egész Etióp és jeruzsálemi földet. A Gihón pedig az Assír földet járja körbe.

És beültette az Úr Isten Ádámot a paradicsom közepébe, feldíszítve, mint egy cárt. És törvényt adott nekik (Ádámnak és a feleségének): csak egyetlen fáról ne egyenek gyümölcsöt, a paradicsom közepén állóról. Meghagyta az Úr Isten Ádámnak, hogy arról a fáról ne egyen gyümölcsöt: „Ha szakítotok onnan, szörnyű halállal haltok.”

És teremtett az Úr Isten erdei állatokat és égi madarakat, állatokat és csúszómászókat. És eljött az Úr Isten Ádámmal, már a hatodik napon megmondta neki: „Ádám, ez itt csont a te csontodból, azért hívják feleségnek, mert a férjből van. Ennek kedvéért (a feleségért) az ember odahagyja a saját apját és a saját anyját és az egész vagyónát.” És felment az Úr Isten Ádámtól az egekbe. Ádám pedig és a felesége szegvent nem ismerve járkáltak a paradicsomban. És meglátta a megátalkodott Sátán Ádámot,

hogy járkál a paradicsomban, hogy a fa alatt ül, kidíszítve, mint egy cár – ilyen tiszteséget adott Ádámnak az Isten. A Sátán pedig maga levettetett az egekből, kitagadták Istentől és az angyalok közül, és örök kínra volt kárhoztatva. És erősen megirigyelte a Sátán Ádámot. Kígyóvá változott, és elment Évához, a fülébe suttogott: „Mi okból nem engedte nektek (az Isten), hogy a paradicsom közepén álló egyetlen fáról bogyót egyetek?” És mondá Éva a kígyónak: „Az Isten nem engedte, hogy ezt a termést együk, mert azt mondta: »Ha szakítotok róla, szörnyű halállal haltok.«” És mondá a kígyó: „Nem haltok halállal, hanem olyanok lesztek, mint az Isten, mindent érteni kezdtek, a jót és a rosszat is.” És mondá neki Éva: „Jó (azokat a bogyókat) enni.” És hallgatott Éva az ördögre, és fogta és evett egy bogyót a tiltott fáról, és a férjének is adott. És kinyílt mind a kettejük szeme, hogy meztelenek, és varrtak maguknak fügefalombot. És felöltöztették (Ádám és Éva) a meztelenségüket.

Ádám pedig hat órát volt a paradicsomban, és azután kiűzetett onnan. Délután háromkor kapta a tiltást Ádám az Istentől, de (csak) hat óra hosszát tartotta meg (az Isten akaratát). Kilenckor harapott bele a termésbe, és szegységemre kiűzetett a paradicsomból Ádám. És letelepedett a Midján földjén. Amely földből megalkottatott, abban is halt meg. És őérette való szenvedésében a mi Urunk Jézus Krisztus harmadnapon kapta az ítéletet, és hat óraker lehelte ki a lelkét.

Kommentár

Az eredeti szöveg harminc darab külön, kétoldalt írott lapon megtalált XII. századi óorosz szöveg XVII. századi kézírata, amelyben a jelentős hiányok mellett számos, a szó fölé írott rövidítési jel található. Sok benne a (valószínűleg másolási) hiba, pl. ismétlés is, valamint bizonytalan a ragok használata. Az itt közölt magyar szöveget L. N. Szmolnyikova orosz fordításának segítségével készítettem, és a megjegyzésekhez is sokat merítettem az orosz fordító jegyzeteiből. A fordításban azonban, az oroszától eltérően, szándékosan meghagytam a nyelv régies következetlenségeit, naiv báját.

A szöveg eleje azért is hiányozhat, mert megsemmisítették, aminek oka, hogy a tartalom erősen eltér az ortodox kánontól és a bibliai szövegtől. Mitológiai elképzeléseket tükröz, hogy az Ádám elkészítéséhez felhasználta sokféle alapanyag, amelyek között felfedezhető a görögök négy alapeleme is, nemcsak a földhöz, hanem az egész kozmoszhoz köti az embert. Későbbi változatokban e nem keresztényi nézet orvoslására hozzáírták a Szentlélek közreműködését. A mesék és a folklór kétdimenziós világot tükrözi a Sátánnak a bűzös, hideg, undorító dolgokkal való azonosítása. Az a nyugati egyházakban is közkeletű, de nem bibliai nézet, hogy a Sátán valójában úgy lett a legfőbb angyalból az Alvilág ura, hogy lázadása miatt letaszított az egekből, számos szláv egyházi dokumentumban is szerepel, nem csak apokrifekben.

A kutyának a tisztátalansággal és a Sátánnal való kapcsolata nem csak a szláv mitológiában jelenik meg, gondolhatunk a Faust-történetre. (Érdekes megemlíteni, hogy B. Uszpenskij nyelvész idéz egy 1557-es óorosz dokumentumot, amely szerint a magyarok káromkodnak a legcifrábban a kutya szó – nyilván eufemisztikus – használatával.) Az Égi és Földi Jeruzsálem kettőssége középkori apokrif iratokban gyakran jelenik meg, ám a második Sátán fogalma ismeretlen, nem kizárt, hogy szövegromlás következménye.

Igen érdekes az Ádám szóban szereplő négy betűnek a négy égtájról való összegyűjtése. Egyrészt a természet summájaként jelenik meg az ember, másrészt felfedezhető ebben a logoszt részekre bontó, a betűket jelentéssel felruházó tudatosság (ami a héber ábécé gematria-szellemére hasonlít), s végül látható, hogy – harmadrészt – mindez csak némi erőltetés árán kerekedik ki, hiszen a két azonos A betűt nem lehet kétfélelől hozni, kénytelen a szöveg az amúgy is terjedelmes, háromlábú M-et (az óoroszlós orosz M hasa a vonalra-földre lóg) két égtájról beszerezni. Maga az Úr pedig inkább tűnik az alapanyagokból gyúró mesterembernek, mintsem teremtő alkotónak.

A fordító szerint a másoló hibája lehet, hogy a jövőbe tekintő Krisztus háromezer évvel később látja a saját keresztre feszítését. Az óoroszlós szó azonban „fél-hat ezer évet” ír. A magyar régies szóhasználatból ismert fordulat ez az utolsó egység felezésére (l. Pálóczi Horváth Ádám ÖTÖDFÉLSZÁZ ÉNEK-ét), tehát ötezer év és a hatodik évezred fele, így én ennek megfelelően fordítottam, remélem, helyesen. A világ teremtése és Krisztus születése között a konstantinápolyi egyház számítása szerint 5508, az antiókiái szerint 5500 év telt el, és ehhez még 33 évet, Krisztus életkorát lehet hozzáadni.

A legenda közepén Atya és Fiú felcserélődése, összeolvadása következik be. Nem világos, ki kihez beszél, és ki hová ül majd. Ennek a zavarnak egyik oka lehet a Szentháromság egybeolvasztásának tendenciája. Az orosz kommentátor szerint Krisztusnak középen kellene lennie, az Ábrahámot meglátogató három angyal hagyományos értelmezésének megfelelően. Kétségtelen, hogy az orosz apokrif és folklór szövegek könnyen cserélgetik az Úr, Teremtő, Mindenható, sőt Atya nevet, és így nevezik Istent és az Istenfiút is, de a kommentátor figyelmét elkerüli, hogy Márk evangéliumában (16, 19) is hasonló a szöveg: az Úr az ő mennybemenetele után Isten jobbára ül.

Az a kérdés, mennyi időt töltött Ádám a paradicsomban, kedves témája az apokrifeknek. Jelen esetben a hét nap azt tükrözi, hogy szövegünk általában vonzódik a heptes számhoz, valószínűleg és láthatólag a teljesség jelentésében. A középkori irodalomban elterjedtebb volt a 7x7 évre tagolása az ember életének. A BIBLIA szövegében is olvashatjuk, hogy egy isteni nap ezer év (pl. 90. zsoltár).

Az egész teremtéstörténet más tagolásban és sorrendben történik, mint a BIBLIA szerint. Szembetűnő például, hogy a madarak mellett külön égi madarakat teremt az Úr, amire a későbbi furcsa jelenség lehet magyarázat: mintha a cethalakból (amelyek sok más legenda szerint a világot tartják) másféle madarak származnának. Vannak itt égi madarak, majd tollas madarak és egyszerű madarak, a csúszómászók és a vízi lények mellett szerepelnek... akár őslények asszociációja is felmerülhet a tudománytalan olvasóban. Mondani sem kell, hogy a folyók felsorolása sem a földrajznak, sem a bibliai szövegeknek nem felel meg. Kedves oroszosítása a szövegnek, hogy a gyümölcs helyett bogyókat szed a fáról az első emberpár.

Alapvető világszemléleti eleme a szövegnek, hogy a paradicsomi kert a földön helyezkedik el, hiszen innen megy föl az Úr az égbe Ádámtól, aki azon a Midján földön hal meg, amelyből teremtetett.